

Úvod/poznámka k pracovnímu listu:

- Tato metodika vychází částečně z třífázového modelu učení (evokace, přímé učení, reflexe).
- 1. část (evokace) se váže k té části pracovního listu, již by žáci měli být s to zpracovat před samotným zhlédnutím filmu.
- 2. část (přímé učení) se vztahuje bezprostředně k samotnému k filmu a umožňuje korekci některých předchozích odpovědí.
- 3. část se pak věnuje především kritické reflexi formátu filmu.
- IV. oddíl učitelům nabízí některé těžší či nejednoznačnější otázky, jež mohou dle svých priorit sami klást žákům, nebo které mohou sloužit pro řízenou diskusi, samostatnou práci s internetem atd.

I.ČÁST: (úkoly před zhlédnutím filmu)

Vhodný úvod do kritické analýzy filmového obrazu nabízí např. tato metodika:

<https://obrazyvalky.dejepis21.cz/kapitola.html?kapitola=2>

1. **Do bojů během II. světové války se na straně protihitlerovské koalice zapojily i desetitisíce Čechoslováků. Na kterých bojištích či frontách zasáhli do války nejvýrazněji? Víte, o jaké typy vojska či druhy zbraní se jednalo?**

Zdroj: ČTK

Zdroje a odkazy o typech vojska a počtech příslušníků zahraniční armády:

<https://www.vhu.cz/atentat-80-ceskoslovensky-zahranicni-odboj-na-prelomu-let-1941-a-1942/>

<https://www.myjmetonevzdali.cz/temata/konec-ceskoslovenska-a-druha-svetova-valka/zahranicni-odboj/>

<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0903/016-032.pdf>

<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/domaci-a-zahranicni-odboj-v-letech-1939-45/>

https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ceskoslovensk%C3%A9_perut%C4%9B_v_RAF

2. Znáte některé filmy, beletristické či odborné knihy, hudební texty či klipy, kde je zachycen osud čs. letců v RAF?

Z filmových obrazů jsou patrně nejznámější díla Tmavomodrý svět (r. Jan Svěrák, 2001) a seriál Zdivočelá země (r. Hynek Bočan, 1997 - 2012). V jejich stínu jsou pak možná i kvalitnější díla starší - Nebeští jezdci (r. Jindřich Polák, 1968) a Hřbitov pro cizince (r. Jaroslav Dudek, 1991).

Přehled dalších filmů, převážně dokumentárních, lze dohledat zde:

https://www.rafaci.cz/?sekce1=cs_letci&sekce2=film

<https://www.276.cz/badatelna-2/filmy-serialy-a-hrane-dokumenty-o-cechoslovacich-v-rafwaaf/>

V přiložených odkazech je uvedeno nejenom velké množství zajímavostí o filmech samotných, ale i realii spjatých s působením našich letců v RAF.

<https://www.csfed.cz/film/7395-nebesti-jezdci/prehled/>

<https://www.csfed.cz/film/128530-hrbitov-pro-cizince/prehled/>

<https://www.csfed.cz/film/8803-tmavomodry-svet/prehled/>

<https://www.csfed.cz/film/69386-zdivocela-zeme/prehled/>

Za zmínku určitě stojí britské filmy - "Bitva o Anglii" (r. Guy Hamilton, 1969), jenž se stal mezi válečnými filmy klasikou, a pak novější "Hurikán" (r. David Blair, 2018), který se primárně věnuje osudu polských letců v RAF. (Pro nás v něm může být zajímavá postava čs. letce Josefa Františka, jehož hraje Kryštof Hádek.)

Vedle poměrně početné memoárové literatury, jež mohla v cenzurované podobě vycházet již v době normalizační a v době porevoluční zažila zasloužený boom, stojí za pozornost především odborné práce vojenského historika Jiřího Rajlichy:

<https://www.databazeknih.cz/vydane-knihy/jiri-rajlich-7568>

A jako zajímavost na závěr přidávám odkazy na klipy švédské metalové kapely Sabaton "Aces in Exile" a "Far from the Fame", jež jsou věnované čs. letcům v Anglii a generálu Karlu Janouškovi:

<https://www.youtube.com/watch?v=uThFNSluSww>

https://www.youtube.com/watch?v=zA1Bo72_hnQ

3. Znáte některé konkrétní osobnosti z řad čs. letců v RAF? Setkali jste například se jmény letců František Fajtl a Filip Jánský?

Právě kniha Filipa Jánského (1922 - 1987) "Nebeští jezdci" (poprvé vydána r. 1964) se stala předlohou pro stejnojmenný film, jenž vznikl v době pražského jara a záhy bohužel skončil na 20 let v trezoru. Filip Jánský (vlastním jménem Richard Husmann) byl autorem dalších několika knih s podobnou tematikou.

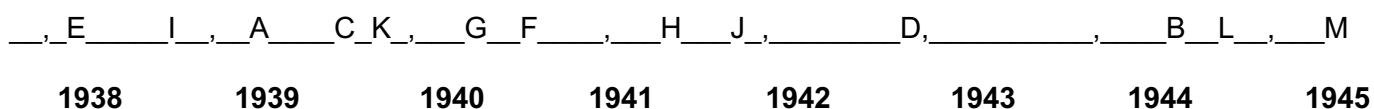
Rovněž osudy Františka Fajtla (1912 - 2006) částečně inspirovaly Zdeňka a Jana Svěráka při práci na jejich velkofilmu "Tmavomodrý svět". Fr. Fajtl se v obdivuhodné kondici dožil vysokého věku a i díky tomu mohl po pádu komunistického režimu publikovat další své knihy, účastnit se četných besed, filmových natáčení a pamětnických setkání.

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=753>

<https://www.databazeknih.cz/search?q=franti%C5%A1ek+fajtl&in=books>

4. Zaneste na časovou osu tyto významné události československé i světové historie:

- A. okupace Českých zemí a vznik tzv. protektorátu
- B. vylodění Spojenců v Normandii
- C. napadení Polska Německem (začátek druhé světové války)
- D. bitva o Stalingrad
- E. anšlus Rakouska (připojení k Německu)
- F. letecká bitva o Anglii
- G. útok Německa na Francii a její porážka
- H. útok Německa na Sovětský svaz (operace Barbarossa)
- I. Mnichovská dohoda
- J. útok Japonců na Pearl Harbour (vstup USA do války)
- K. útok SSSR na Finsko (tzv. zimní válka)
- L. Slovenské národní povstání (SNP)
- M. Konec války v Evropě

Správné pořadí i s datací:

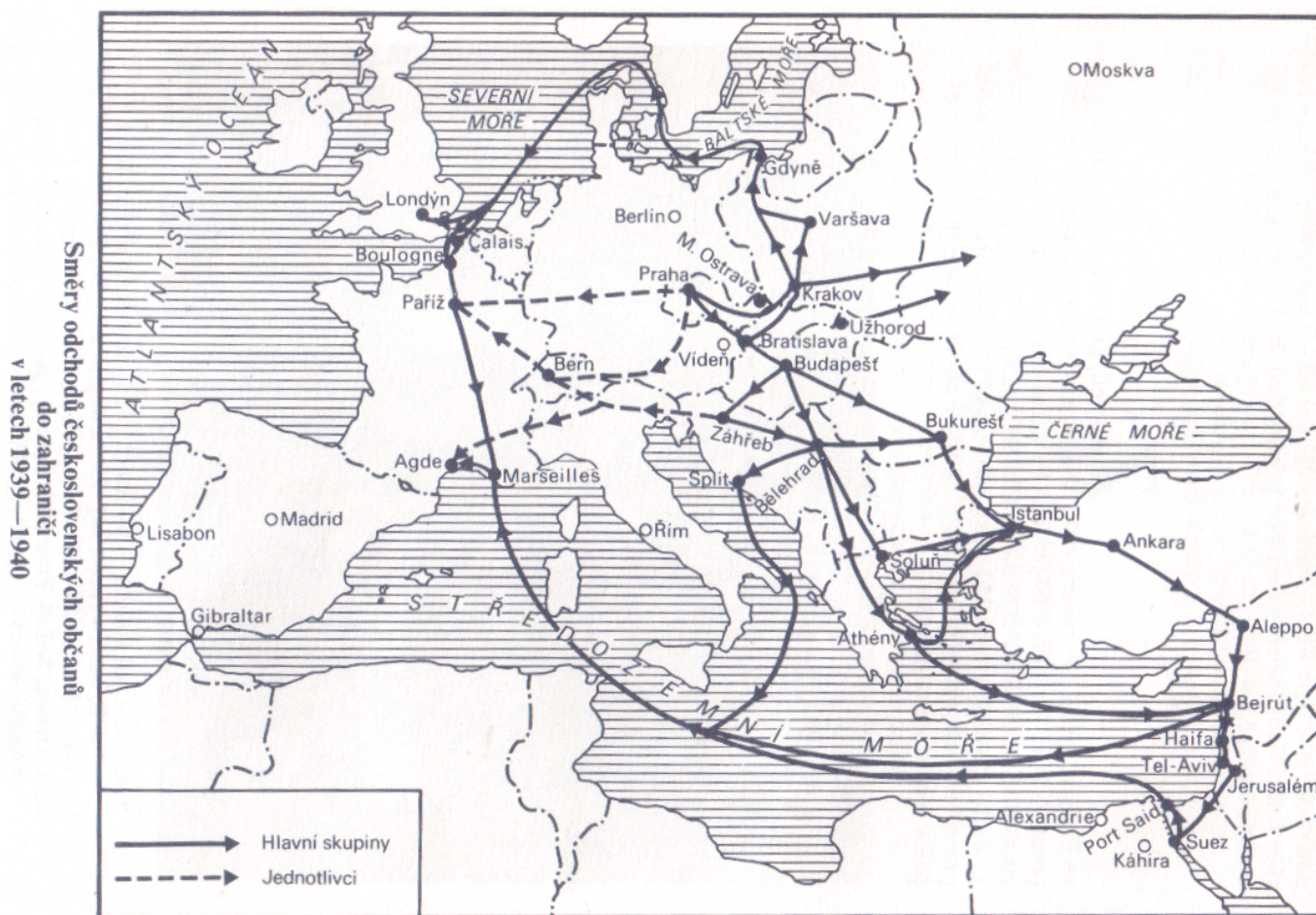
- anšlus Rakouska (připojení k Německu): 12. březen 1938
- Mnichovská dohoda: noc z 29. na 30. září 1938
- Okupace Českých zemí a vznik tzv. protektorátu: 15. březen 1939
- Napadení Polska Německem (začátek druhé světové války): 1. září 1939
- Útok SSSR na Finsko (tzv. zimní válka): listopad 1939 - březen 1940
- Porážka Francie: 22. květen 1940
- Bitva o Anglii: 10. červenec - 31. září 1940
- Útok Německa na Sovětský svaz (operace Barbarossa): 22. červen 1941
- Útok Japonců na Pearl Harbour (vstup USA do války): 7. prosinec 1941
- bitva o Stalingrad: podzim 1942 - zima 1943
- Vylodění Spojenců v Normandii: 6. červen 1944
- Slovenské národní povstání (SNP): 29. srpen - 28. říjen 1944
- Konec války v Evropě: 8. květen 1945

5. V jakém vztahu byly během války k nacistickému Německu níže uvedené země?

<p>vichystická Francie (pétainovská)</p>	<p>Po porážce Francie vznikla na jihu země vláda v čele s generálem Philippem Pétainem (1856 - 1951). Ta měla částečnou autonomii a úzce spolupracovala s nacisty. Pronásledování odbojářů, Židů i sestřelení spojenečtí letci se snažili proniknout na toto území, jež nebylo do podzimu 1942, kdy je Němci vojensky obsadili, pod přímou nacistickou správou, a odtud se dále dostat do Španělska, na Gibraltar nebo Maroka.</p>
<p>Frankovo Španělsko</p>	<p>Po vítězství v občanské válce nad republikánskou levicí (1936 - 39) nastolil generál Francisco Franco (1892 - 1975) v zemi klerofašistickou diktaturu, jež vydržela až do jeho smrti. Během druhé světové války dokázal odolat nátlaku Hitlera a zachoval neutralitu, což pro sestřelené letce nad Francií znamenalo větší šanci dostat se zpět do bezpečí ve Velké Británii.</p>
<p>Slovenský stát</p>	<p>Vyhlášení samostatnosti tzv. Slovenského štátu (14. března 1939) se pro Německo stalo záminkou k okupaci Českých zemí. Po celou dobu války země pod vedením katolického kněze Jozefa Tisa (1887 - 1947) s nacistickým Německem úzce spolupracovala, včetně vojenské účasti na východní frontě. Právě přeběhlíci ze slovenské armády se stali vítaným doplněním čs. vojska v SSSR. 29. srpna 1944 vypuklo na Slovensku rozsáhlé protifašistické povstání (SNP), jež bylo ale po 2 měsících bojů krutě potlačeno.</p>
<p>Polsko</p>	<p>Ačkoliv mělo Polsko oproti Československu podepsán s nacistickým Německem Pakt o neútočení (1934), stalo se záhy po likvidaci Česko-Slovenska dalším terčem německé agrese (1. září 1939). Ta byla navíc stvrzena paktem Ribbentrop-Molotov (23. srpna 1939). Polsko bylo během několika týdnů poraženo a na jeho území vznikl tzv. Generální gouvěnement. Domácí odbojové hnutí, stejně jako polský zahraniční vojenský odboj, patřil k nejvýznamnějším v Evropě. Bohužel i počet obětí patří svým rozsahem a mírou represe (nacistické i stalinistické) k největším a nejbrutálnějším.</p>
<p>SSSR (1939 - 41)</p>	<p>Navzdory vzájemné předválečné antagonistické propagandě a účasti v zástupných konfliktech (španělská občanská válka) se obě totalitní mocnosti v předvečer války sblížily a 23. srpna 1939 podepsaly smlouvu o neútočení (pakt Ribbentrop-Molotov), včetně tajného dodatku o rozdělení Evropy. Na tomto základě začala rozsáhlá obchodní výměna, vojenská spolupráce a územní parcelace Evropy. Vřelé vztahy obou zemí byly ukončeny německým útokem na SSSR (22. června 1941).</p>
<p>SSSR (1941 - 45)</p>	<p>Útok Německa na SSSR (operace Barbarossa) byl pro sovětského vůdce J.V. Stalina (1878 - 1953) i obyvatelstvo šok, umocněný rychlostí postupu nacistů. Teprve bitva o Stalingrad (podzim 1942 - zima 1943) znamenala na východní frontě zásadní zlom a počátek ústupu wehrmachtu, jenž byl završen dobytím Berlína (duben 1945). Míra devastace země a brutality nacistů vůči civilnímu obyvatelstvu i zajatým vojákům RA byla nesrovnatelná se zkušeností okupovaných zemí západní Evropy.</p>

6. Jakými cestami a způsoby se nejčastěji dostávali lidé z protektorátu do exilu a do zahraniční armády?

Zdroj: Loucký František: *mnozí nedoletěli; Naše Vojsko*, 1989

II. ČÁST: (úkoly po zhlédnutí filmu)

1. Kterou cestu k útěku z protektorátu použili František Fajtl a Filip Jánský?

Fr. Fajtl utekl z protektorátu přes Polsko do Francie (kde musel vstoupit do cizinecké legie) a po její porážce do Velké Británie. Tato trasa nebyla po napadení Polska již možná, proto další běženci využívali až do r. 1941 především tzv. balkánskou cestu na Blízký východ.

Vyrazili jsme jako turisté s batohama na zádech. Naši skupinu vedl můj kamarád, poručík Ota Korec. Přes hranici nás převedl jeden místní učitel. Taký vlastenec. (Fr. F.)

Oproti tomu F. Jánský zvolil originální a patrně nebezpečnější cestu přes nacistické Německo, kde s pověřením domácího odboje mj. plnil i zpravodajskou misi.

Jak jsem si tak prohlížel mapu Evropy ve školním atlase, nějak jsem došel k nevyvratitelnému závěru, že nejkratší cesta do Francie vede přes Německo. A říkal jsem si, že by to ani nemuselo bejt až tak obtížný. Podle nejzákladnějších zákonů soudnosti by se přece jenom magor mohl pokusit uniknout před Němcema do Německa. (F.J.)

2. Zkuste načrtnout v několika bodech profil obou protagonistů. V čem se jejich motivace k útěku, postoje k válce či názory lišily?

Když nám pak ještě na letišti s hlubokou lítostí oznámili, že musíme odevzdat veškerý vybavení naší letky Němcům, tak jsem si slíbil, že z týhle země odejdu. Věděl jsem, že to, co dělám, je správný. Tak nás to učili ve škole. Říká se tomu láska k vlasti. (Fr. F.)

V sedmnácti člověk bere věci dost vážně. Já sám jsem třeba vypověděl válku Hitlerovi. Jemu osobně. On se teda o tom asi nikdy nedozvěděl, ale to na věci nic nemění. Prostě jsme spolu byli na kordy a bude to v dějinách. (F. J.)

3. Jak vnímali letci blízkost a nebezpečí smrti, ztrátu blízkých, válku samotnou atd.?

V románech se píše, že člověka před smrtí napadají prapodivné myšlenky, různé předtuchy a zlý znamení. Člověk prej cítí svůj konec a zoufale se tomu brání. Ve skutečnosti je to úplně jinak. Pilot se především věnuje svému stroji, nikdy nemyslí na to, že bude sestřelenej. Dneska to vodnese možná někdo jinej, jenom von ne.

Co je všechno to válčení tady proti tomuhle. Válka trvá jen chvíli, ale ty mraky jsou věčný. V přírodě je všechno v pořádku srovnaný, nic se v ní neděje zbytečně.

Stačí jedinej zásah a máš po všem. (Fr. F.)

Každej, koho zařadili do naší operační letky, musel počítat s tím, že má před sebou asi tak půl roku života. Tommy nám to zrovna nedávno spočítal. Pánové, povídá, šance, že se z pětatřicátého náletu vrátíte živí, je sedmnáct setin procenta.

Když měsíc doroste do úplňku, je mi na blití. Vobyčejnej podmíněnej reflex. Proti tomu studenému světlu měsíce nás maj skopčáci jako na dlani.

Viděli jste někdy smrt? Nedá se na ni šáhnout, nepopíšete ji, ale stejně vo ní víte. Stojí před váma, dívá se, čeká. Má čas, hromadu času, na nic nespěchá. Kdybych mohl křičet, kdybych mohl odejít, kdybych se mohl někam schovat. Já nechci nad Essen, já nechci umřít! (F.J.)

4. Jaké osudy čekaly sestřelené a zajaté letce v protektorátu a jakému riziku byli vystaveni jejich příbuzní?

Navzdory reálné hrozbě ze strany nacistů se z 53 sestřelených čs. letců dožili konce války všichni, až na Arnošta Valentu. Ten byl zapojen do legendárního hromadného pokusu o útěk ze zajateckého tábora Sagan (dnešní Żagań v Polsku). Po jeho prozrazení a po zajetí převážné většiny uprchlíků byl spolu s dalšími 49 spojeneckými letci popraven.

O vyšším riziku pro letce bombardérů svědčí i skutečnost, že mezi zajatými piloty tvořily posádky bombardérů plně ⅓ čs. letců.

Příbuzní mnoha uprchlých letců, a nejenom jich, byli v průběhu války uvězněni v internačním táboře Svatobořice u Kyjova. Jednalo se primárně o manželky "zrádců", jejich sourozence nad 17 let a rodiče

pod 70 let. Vedle Židů a dětí popravených v období heydrichiády prošlo táborem 3500 lidí. Tábor naštěstí nebyl likvidační, takže počty zde zemřelých nebo ubitých nepřesahují nižší desítky obětí.

<https://www.valka.cz/13375-Navrat-ceskoslovenskych-letcu-z-nemeckeho-zajeti>

https://www.idnes.cz/technet/vojenstvi/arnost-valenta-letec-311-perut-zajatec-velky-utek-sagan-nebesti-jezdci-od-311-perute.A200915_134513_vojenstvi_hm1

<https://www.svatoborice-mistrin.cz/obec-1/internacni-tabor/>

Možné odpovědi žáků lze porovnat se svědectvím F. Jánského z knihy Nebeští jezdci:

Jsou jisté věci, které voják nerad slyší. Máte těžké postavení, seržante, velmi těžké. Mimochodem, tu pásku s nápisem Czechoslovakia na rukávu musíte se Řeřichou nosit? Nebylo by lepší ji odpárat. Víte, je mi to nemilé, ale až teď jsem si uvědomil vaše riziko. Bez pásky by snad byla větší šance. Mluvíte už slušně anglicky a ostatní by vás jistě kryli. Neříkám, samozřejmě, že vás hned na příštím náletu sestřelí. Víte ale sám dobře, jak to s námi je.

Ne pane, děkuji. My už jsme se o tom s Pavlem dohodli, pásku si necháme. Já zůstanu Čech a Pavel zase Slovák. Pane, před vámi i před jinými, i před gestapem.

Skákat cvičně nad letištěm je jiné než skákat za noci z hořícího letadla. Za mrazivé noci a nad územím, kam právě spadly pumy, naše pumy. Jak se k nám budou chovat? Co se stane rodičům, až gestapo zjistí, kdo jsem a až se mě budou ptát, jak jsem utekl z Německa... Stojí to za to? Co mohu od života tam dole čekat?

5. Čím se čs. letci bavili v Anglii ve volném čase? Lišily se jejich aktivity od zábavy ostatních vrstevníků?

Např. návštěvy hospod a tancovaček, randění s místními děvčaty, výlety do Londýna aj., fotbalová utkání, rybolov, pytláčení zajíců a bažantů (F. Jánský: Nebeští jezdci) atd.

Kdekdo už má taky ve městě známost. Takže nás zvou do rodin a musíme jim pak vyprávět o Československu. Někdy nás od tý rozmluvy bolejí ruce. Já už vyprávět trochu umím a dávám k lepšímu vzpomínku na Mnichov. Vobčas je někdo z pánů nesvůj... F.J.)

6. V otázce č. 4. v I. části zznačte pouze ty historické události, jež byly zmíněny ve filmu.

*Tyto události jsou níže vyznačeny **proložené**:*

- anšlus Rakouska (připojení k Německu) - jen vizualizace na mapě v úvodu filmu
- **Mnichovská dohoda**
- **Okupace Českých zemí a vznik tzv. protektorátu**
- Napadení Polska Německem (začátek druhé světové války)
- Útok SSSR na Finsko (tzv. zimní válka)
- **Porážka Francie**
- **Bitva o Anglii**
- Útok Německa na Sovětský svaz (operace Barbarossa)
- Útok Japonců na Pearl Harbour (vstup USA do války)
- bitva o Stalingrad - implicitně, jen záběry na německé ztráty
- Vylodění Spojenců v Normandii
- **Slovenské národní povstání (SNP)**
- **Konec války v Evropě**

7. Zkuste v níže uvedené tabulce porovnat osudy a specifika jednotlivých zemí:

V tabulce jsou uvedeny přímé citace z filmu, jež mohou sloužit ke korekci odpovědí studentů.

Tabulku lze rozšířit např. o počet lidských ztrát v jednotlivých zemích. Žáky odhadovaná čísla lze následně verifikovat Wikipedií.

https://cs.wikipedia.org/wiki/Ob%C4%9Bti_druh%C3%A9_sv%C4%9Btov%C3%A9_v%C3%A1lky

	přípravenost země na válku:	válečná zkušenost:	vztah k čs. letcům:
POLSKO	<i>"Válka nebude, proše pana, a když, tak si pamatujte, že my, Poláci, si to s Hitlerem vyřídíme sami." A takhle to pak v Polsku bylo pořád. Všude jsme tam viděli hlavně nedostatečnou výzbroj a přehnaný sebevědomí. Připadalo nám, že jenom statečností a hrdostí se války nevyhrávají. (Fr.F.)</i>		<i>Když jsme se pak v Gdyni začas nalodovali ...objevilo několik polskejch důstojníků. Říkali nám, jestli prej v tom Polsku nechcem nakonec zůstat. Když vystoupíme, budeme hned přijati do polskýho letectva. Hodnost i zařazení nám zůstanou a brzy dostanem příležitost létat. Kupodivu nikdo z nás na molo nesestoupil. Pluli jsme do Francie. (Fr.F.)</i>
FRANCIE	<i>Večer na břehu vonělo vopejkaný maso, popíjelo se víno, mladý milenci tancovali venku na otevřenejch parketech, tiskli se k sobě a líbali. Kdo by myslel na válku. (F.J.)</i>	<i>Atmosféra tam byla vůbec příšerná. A podle toho to taky dopadlo. Chvílema to vypadalo, že ta naše malá jednotka Čechoslováků je málem jedinej, kdo chce bojovat.</i>	

	<p>„Vyhrajeme, protože jsme největší!“ Říkal nám třeba. Akorát mi bylo divný, proč se hangáry otevírají často až v devět ráno, někdy i pozdějc. Nebo proč se uprostřed lítání najednou všeho nechá a připije se šampaňským. (Fr.F.)</p> <p>Když spustil wehrmacht tu svoji mohutnou ofenzivu, rychle jsme zjistili, že Francie není na válku vůbec připravena. Ani vojensky, ani morálně. Zato my jsme byli nadšený. (Fr.F.)</p>	(F.J.)	
VELKÁ BRITÁNIE	<p>Všude kolem je pořádek a klid. Na silnicích se necpou uprchlíci, ve vzduchu neječež pumy a lidi se tu dokonce i smějou. Ještě štěstí, že je tady vede Churchill. Ten se s náckama vůbec vodmítá bavít. (F.J.)</p>	<p>Lidi tady trpělivě stojej ve frontách na jídlo a nic neříkaj. Doprava skoro nefunguje a oni furt stojej a trpělivě čekaj. Venku vylepili plakáty: „Budeš se koupat? Pět palců ve vaně, to je vlastenectví!“ Do tejdne lidi vykoupili v obchodech všechny metry, aby si těch pět palců teplý vody mohli změřit. (F.J.)</p> <p>Nikdo tady nefňuká. Politici říkaj lidem nepříjemnou pravdu, všichni to berou na vědomí a dělaj co je potřeba. (Fr.F.)</p>	<p>Místní se nás ptali, jestli jsme z Belgie, z Francie nebo vodkad'. „We are from Czechoslovakia,“ říkáme jim. A jeden Angličan na to hned povídá: „Good old Czechs,“ ...když asi sotva věděli, kde nějaký Československo vůbec leží. (Fr.F.)</p>
SSSR (v r. 1941)		<p>Celý Rusko je neuvěřitelně zničený.</p>	<p>Kluci sou ale mrzutý, žárlej na úspěchy</p>

		<p><i>Teprv tady jsem na vlastní oči viděl skutečnou hrůzu války. (F.J.)</i></p> <p><i>Lidi sou tu ňáký vážný, často maj vyloženě ustaraný tváře. Hnedka je jasný, že v zemi pořád řádí krutá válka. (Fr.F.)</i></p> <p><i>Taky nás už dopředu varovali, že tady asi uvidíme věci, který se nám nebudou líbit. Ale hlavně, ať za to Rusy nekritizujem. Voni si moc vytrpěli. Ta jejich mentalita je jiná než naše a možná že ji nikdy nepochopíme. (Fr.F.)</i></p>	<p><i>sovětskejch letců a ptaj se, jestli jsme sem snad přijeli na vejlet. Dokonce jsme poslali dopis Stalinovi a prosili ho, ať nás urychleně pošle na frontu. Ale Rusové furt zůstávají klidný. Říkaj nám: Nespěchejte, vojna ještě neskončila, Germánci jsou pořád silný, ještě s nima budete mít hodně práce. (Fr.F.)</i></p>
--	--	--	---

III. ČÁST: REFLEXE TÉMATU A FORMÁTU FILMU

1. Zamyslete se nad formáty použitých filmových záběrů. Do jaké míry mohou být autentické či naopak stylizované a jaký mohl být jejich prvotní účel (dokumentární, propagandistický, soukromý atd.)?

Snímek kombinuje různé filmové formáty a postupy a není snadné a ani nutné je vždy od sebe jednoznačně odlišit. Původní záměr filmových záběrů mohl navíc v tomto filmu získat jiný či posunutý význam v důsledku zařazení do odlišného kontextu, zvoleného doprovodného komentáře, ale i časového odstupu od doby svého vzniku.

Zde jsou příklady některých možných formátů a konkrétních záběrů i s příslušnou časovou stopáží:

- Dokumentární a zpravodajské:

Tento formát je ve filmu zastoupen ve velké míře. Záběry velmi pravděpodobně nejsou stylizované a zachycují běžný život převážně civilního obyvatelstva v jednotlivých zemích. Samy o sobě, případně použity v tomto filmu, nemusí být nositeli žádného propagandistického sdělení. Během války mohly být ale použity např. ve filmových týdenících promítaných v biografech (v té době hojně navštěvovaných), a staly se tak dílčí součástí celkové válečné či jiné propagandy.

Týká se to převážně většiny použitých záběrů z každodenního života v protektorátu, Hamburku, lázní Bad Harzburg, stejně tak výjevů z přístavu ve Gdyni, z Paříže, Londýna, Blízkého a Středního východu, Sovětského svazu atd.

Časté jsou výjevy z anglických letišť (hangáry, ubikace, školení pilotů) a záběry na vojáky cvičící, odpočívající i přebírající vyznamenání při slavnostním nástupu. Zajímavostí je, že na několik vteřin se mihne i František Fajtl, kterého lze snadno identifikovat díky jeho plnovousu. (38:08, 38:33).

- Vojenské a zpravodajské:

Prvotní účel těchto záběrů byl interní, pro potřeby armádních či zpravodajských složek. Selektivně pak mohly být tyto záběry zpřístupněny veřejnosti (např. pro zmíněné filmové týdeníky apod.), a to i s příslušným propagandistickým akcentem.

Ukázkovým příkladem jsou výjevy z bojů na východní frontě (dělostřelecká střelba z "kaťuší", mrtví vojáci Wehrmachtu i Rudé armády, tankové svazy aj.), doplněné o propagandistický komentář (1:00:22; 1:10:00).

Unikátní je pak záznam ze Slovenska z bojového leteckého útoku povstalců na německé letiště během SNP (1:11:24).

- Propagandistické:

Užití propagandistických postupů není typické jen pro totalitní režimy, ale v době války často i pro země demokratické, což může být pro žáky překvapivé zjištění. Nabízí se zde tedy prostor pro diskusi o různých cílech a typech propagandy jednotlivých válčících zemí, i o míře etičnosti a legitimacy této praxe právě ve Velké Británii, jež reprezentuje zemi parlamentní. Námětů je v tomto filmu velké množství, stejně tak míra jejich autenticity.

Zobrazení říšské orlice a seřazených vojáků Wehrmachtu (10:10).

A. Hitler obědvající mezi prostými vojáky Wehrmachtu - pikantní je, jak, coby vegetarián, odmítá nabízenou polévku (6:50).

Apelativní řeč W. Churchilla a záběry na britský parlament, dělníky a dělnice ve zbrojovkách atd. (26:10).

Záběry z východní fronty, např. autentické(?) zajetí německého vojáka rudoarmějci (1:12:14)

- dramatická (hraná) tvorba:

Značnou míru stylizace lze vysledovat v záběrech, kdy lidé (včetně herce Zdeňka Štěpánka) napjatě poslouchají rozhlas v předvečer okupace 14. března 1939 (5:18). Bohužel nelze přesně dohledat, z jaké doby, tyto "dotáčky" přesně pochází, ale je možné, že až z doby poválečné.

- Umělecké filmy:

V průběhu války iniciovala a financovala natáčení těchto snímků i čs. exilová vláda v Londýně. Patřila mezi ně i díla režiséra Jiřího Weisse, z nichž jsou některé záběry ve filmu použity. Je na nich zřejmá nejen jejich stylizace, ale především umělecká kvalita.

Ta vynikne např. na záběrech jízdy na kolech v anglické mlze, odrazech nastoupených vojáků v kaluži, pohledech z věže bombardéru atd. (30:12). Nebo na letcích, jenž uličnický hrají "čáru", aby je v zápětí vystřídala letadla v mracích a tváře pilotů v leteckých kuklách (45:40).

- Propagační a reklamní filmy:

Některé záběry ze Slovenska pocházejí z reklamního předválečného propagačního filmu britské cestovní kanceláře v Praze, a svým poklidem tak kontrastují s akčními výjevy z doby SNP, s nimiž jsou prolínuty (01:08:12).

- Soukromé snímky ("domácí videa"):

Ty byly většinou točené samotnými letci RAF (zde dokonce na barevný film) a zachycují je při chvílích oddechu, např. koupání v moři (38:40), či při rutinní činnosti na letišti, během servisu a kontroly strojů, čekání na rozkaz ke vzletu (49:10) apod.

2. Co důležitého vám ve filmu chybělo či které části a motivy filmu nebyly zcela jasné?

Diskutabilní se může jevit např. zařazení záběrů z míst a bojů, jejichž účastníky nebyl žádný z protagonistů filmu (pozemní operace na východní frontě, pražské povstání aj.), bojové nasazení amerických letců během SNP či dobrodružná anabáze F. Janského z Velké Británie do SSSR.

3. Co je v závěru filmu zmíněno o dalším životě obou hrdinů? Nakolik byly jejich poválečné osudy typické pro příslušníky zahraničního odboje?

František Fajtl byl po komunistickém převratu nejprve propuštěn z armády. Později byl jakožto nepřítel dělnické třídy zatčen a bez řádného procesu rok a půl vězněn v táboře nucené práce na Mírově.

Po propuštění z vězení pracoval Fr. Fajtl (1912 - 2006) jako účetní stavebního podniku. Rehabilitován byl částečně v r. 1964, plně ale až po sametové revoluci, kdy byl i povýšen na generála.

Svoje první povídky publikoval již za války ve Velké Británii, po návratu do vlasti na ně navázal dalšími, většinou autobiografickými díly. Ta mohla vycházet v době normalizace pouze v cenzurované podobě. Fr. Fajtl se v obdivuhodné kondici dožil vysokého věku a i díky tomu mohl po pádu komunistického režimu publikovat další knihy, účastnit se četných besed, filmových natáčení a pamětnických setkání. František Fajtl byl držitelem nejvýznamnějších našich i zahraničních státních vyznamenání včetně Řádu Bílého lva 3. třídy. Osudy Františka Fajtla částečně inspirovaly Zdeňka a Jana Svěráka při práci na jejich filmu "Tmavomodrý svět".

Filip Jánský začal v Praze studovat práva. Ze studií byl ale fakultním akčním výborem vyhozen a musel odejít do dělnické profese.

Na podzim roku 1945 plnil Filip Jánský (1922 - 1987) zpravodajské úkoly v Německu, ale záhy z armády na vlastní žádost odešel. Téměř rok byl zaměstnán v pražské pobočce organizace UNRRA, pak na Ministerstvu dopravy, odkud však byl po únoru 48 odejit. Nejdříve pracoval v dělnických profesích, později jako překladatel, technik a knihovník.

Na svůj úspěšný debut *Nebeští jezdci* (1964), jež byl přeložen do mnoha evropských jazyků a stal se předlohou pro stejnojmenný film (r. Jindřich Polák, 1968), navázal dalšími knihami s leteckou tematikou. (viz. výše)

Osud těchto dvou protagonistů po únorovém převratu je nanejvýše charakteristický. Propuštění z armády, vojenská degradace, šikana rodinných příslušníků byly často ty mírnější tresty. Dlouholeté věznění v komunistických lágrech a mučení nebylo výjimkou. Např. bývalý letec RAF Josef Bryks byl v r. 1957 v Jáchymově ubit k smrti. Mnozí příslušníci zahraničního odboje se raději rozhodli pro opětovný útek na Západ.

Ze 444 vojáků z povolání s minulostí bývalých příslušníků RAF jich do konce dubna 1948 bylo z čs. armády vyhozeno 106, tedy téměř čtvrtina. Čistka se však nezastavila. K 20. říjnu 1950 v armádě sloužilo již jen 96 západních letců a zanedlouho zbývalo posledních 13, tedy pouhá 3 % původního stavu. Jiří Plachý - více zde:

<https://www.stoplusjednicka.cz/nevdecna-vlast-komunisticka-perzekuce-ceskoslovenskych-letcu-z-britanie-2>

IV. ODDÍL (ROZŠIŘUJÍCÍ OTÁZKY/ PODNĚTY K DISKUSI ATD.)

- **V jakých leteckých jednotkách (perutích) byli zařazeni českoslovenští letci v RAF? Které z nich měly největší ztráty a proč?**

(viz doprovodný text Jiřího Rajlichy)

- **Zkuste odhadnout nebo odvodit, co byly hlavní úkoly a cíle RAF v průběhu celé války.**

Československými perutěmi prošlo v letech 1939 - 45 přes 2500 mužů, z nichž cca 1600 létalo operativně. Ostatní byli součástí pozemního personálu (technici, mechanici, zbrojmistři, meteorologové aj.) stejně tak jako mnoho čs. ženských příslušnic WAAF (Women's Auxiliary Air Force, Ženského pomocného sboru při letectvu). Téměř 500 příslušníků RAF během války zahynulo.

Několik desítek čs. letců se zapojilo do boje proti Němcům již v září r. 1939 v Polsku, další pak ve Francii. Tam dokonce Čechoslováci tvořili 12 % veškerého letectva a Alois Vašátko a František Peřina patřili vůbec k nejuspěšnějším letcům v bitvě o Francii.

Ve Velké Británii vzniklo postupně několik perutí stíhacích (310., 312. a 313.) a jedna bombardovací (311.). Mnoho čs. letců sloužilo i u jednotek britských či polských, byl to např. náš vůbec nejuspěšnější stíhač Karel Kuttelwascher (18 sestřelů potvrzených) a Josef František (se 17 sestřely druhý nejlepší stíhač v bitvě o Anglii).

Vedle klíčové letecké bitvy o Anglii, kde čs. piloti tvořili po Polácích nejpočetnější zahraniční kontingent, doprovázeli stíhači bombardéry při náletech nad okupovanou Evropu, chránili námořní konvoje v bitvě o Atlantik, účastnili se výsadkových operací, prováděli hlídkovací lety nad Británií apod.

Jiný typ úkolů měly bombardovací perutě, jež operovaly většinou v hlubokém týlu okupované Evropy a byly vystaveny jak pozemnímu odstřelování, tak především útokům stíhaček Luftwaffe. Jejich ztráty byly také největší. (více v doprovodném textu Jiřího Rajlichy)

- **Jakou výstroj mohl mít letec - střelec po dobu operačního letu? A jaké vybavení měl k dispozici pro případ nouzového přistání či nuceného seskoku padákem?**

Možné odpovědi žáků lze porovnat se svědectvím F. Jánského z knihy Nebeští jezdci:

Loudám se. Tak tohle bude jednou můj rubáš. Dvojí prádlo, stejnokroj, kožich z kalhot a bundy, čtyři rukavice - hedvábné, vlněné, kožené a elektricky vytápěné, vytápěné přezůvky, kukla, kyslíková maska s mikrofonem, plovací vesta, padáková vesta, padák. Je toho si patnáct kilo a těžko se v tom pohybuje.

U vchodu dostáváme dva balíčky. V jednom je něco dobrého na zub, dnes kousek čokolády a mrkev, prý abychom viděli. Jindy máme třeba kyselé bonbony a pomeranč, to si přijdu na své. Za druhý balíček musíme odevzdat svou průkazku, je moc vzácný. Je to igelitový balíček s hedvábným šátkem, na němž je natištěna mapa západní Evropy, dále knoflík od blůzy s titěrným kompasem, marky, holandské guldeny a francouzské i belgické franky a také ještě tubička s benzodrinem a balíček první pomoci s morfiíovou stříkačkou - všechno jen pro případ, kdyby nám to nevyšlo. Od tohoto okamžiku jsme jen číslem, které je vyraženo na dvou známkách. Obě nosíme na řetízek kolem krku. Jedna, ta zelená se nerozpouští ani ve slané vodě, a druhá, červená, neshoří ani ve velkém žáru...

- **Co měl František Fajtl na mysli, když v souvislosti s mnichovskou konferencí řekl: „Rozhodli za nás.“?**

Zde se nabízí diskuse o možnostech vojenské a diplomatické obrany ČSR v době Mnichova, rozdílném vnímání událostí v paměťové a odborné literatuře i o síle a významu historického mýtu.

<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/mnichovska-dohoda-namety-do-vyucovani/>

<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/mnichov-1938-dejepis-naruby/>

- **Přes které země museli v r. 1944 cestovat František Fajtl a Filip Jánský z Velké Británie do SSSR?**

Po Středozezemním moři kolem Gibraltaru do severní Afriky. Dále pak přes Blízký Východ do Iráku (Bagdád), Íránu (Teherán) a na Kavkaz (Baku, SSSR). (viz též *mapka* v části I/6)

K zamyšlení zde může sloužit např. problematika válečných operací v tomto regionu, vztah kolonií k evropským impériím i role neutrálních států (Írán, Turecko).

- **Jaký byl hlavní význam a specifikum nasazení čs. letectva během Slovenského národního povstání (SNP)? Kde se tam vzali američtí letci? Jaké mohly být osudy letců po porážce povstání?**

Na podporu povstání byl z východní fronty převelen První československý stíhací pluk, jenž byl krátce předtím zformován v SSSR. Velel mu právě zkušený František Fajtl a skládal se z více než dvaceti letadel, jež pilotovali většinou bývalí letci RAF, ale i slovenští "přeběhlíci". Letadla přistála na povstaleckém letišti Tri duby 17. září 1944 (otázka: *Slaví se ještě Den letectva?*) účastnila se po dobu 5 týdnů, než bylo povstání na konci října poraženo, především úkolů stíhacích i bombardovacích. Působení celého leteckého pluku v hlubokém týlu nepřítele patří svým rozsahem k nejvýjimečnějším aktivitám válečného letectva vůbec.

SSSR považoval již v té době východní a střední Evropu za svoji zájmovou sféru, proto bránil nasazení západního (amerického, britského) letectva v tomto regionu. I tak se ale spojenecké letectvo s pověřením čs. exilové vlády v Londýně zapojilo do transportu válečného materiálu na povstalecké území a do evakuace svých občanů (osvobozených válečných zajatců).

Rozmanité osudy čs. letců po porážce povstání jsou zaznamenány zde:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_%C4%8Deskoslovensk%C3%BD_samostatn%C3%BD_st%C3%ADhac%C3%AD_leteck%C3%BD_pluk

- **Ve filmu je zmíněn KT Osvětim a jeho spalovací pece. Do jaké míry byla tamní praxe známá již před koncem války?**

KT Osvětim byl Rudou armádou osvobozen 27. ledna 1945 (*Den památky obětí holocaustu*), v té době operoval Filip Jánský, jenž nebyl nasazen během SNP, se svojí 1. československou smíšenou leteckou divizí v prostoru východního Polska. (Později se účastnil i osvobozování Československa během ostravské operace.) O autenticitě jeho svědectví tudíž netřeba pochybovat a nejedná se tak o zpětnou projekci.

O osvobození KT Auschwitz-Birkenau, dokumentaci zločinů a starších svědectvích např. zde:

<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/osvobozeni-koncentracniho-tabora-v-osvetimi>

- **Ve filmu jsou zmíněni žadatelé o byt „po Němcích“. Můžete popsat osudy německé menšiny v osvobozeném Československu?**

Odsun, vyhnání, vysídlení, deportace atd., už jen užití adekvátní terminologie může být kontroverzní a nechtěně zavádějící. Počty vysídlených Němců, tehdejší i dnešní chápání národnostní či jazykové identity, příčiny, důsledky, především pak průběh tzv. divokého odsunu přináší řadu problematických otázek. Jde o jednu z nejpálčivějších otázek naší moderní historie, k níž je v současnosti naštěstí jim mnoho relevantní odborné literatury i výukových materiálů.

<https://www.moderni-dejiny.cz/search/param/?query=odsun%20N%C4%9Bmc%C5%AF&submit=1>

Zajímavé je, že ve většině zmiňovaných filmových reflexí (*Nebeští jezdci*, *Tmavomodrý svět*, *Zdivočelá země*) je osud německé menšiny či německých protivníků tematizován se záměrně nejednoznačným vyzněním.

- **Jaké formy hrdinství či vlastenectví může mladý člověk projevovat v dnešní době? (Musí být hrdinství nutně spojeno s nebezpečím smrti?)**

Zde již nechávám zcela prostor potřebám a imaginaci konkrétním učitelům. Za sebe bych upozornil alespoň na zajímavý koncept amerického psychologa Philipa Zimbarda "Heroic Imagination Project": <https://www.heroicimagination.org/>

DALŠÍ ELEKTRONICKÉ ODKAZY A ZDROJE:

dostatečný přehled přináší Wikipedie:

https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ceskoslovensk%C3%A9_perut%C4%9B_v_RAF#Postaven%C3%A9_D_p%C5%99%C3%ADslu%C5%A1n%C3%ADk%C5%AF_z%C3%A1padn%C3%AD_fronty_za_komunismu

fanouškovské weby věnované RAF:

<https://www.rafaci.cz/> - (pod heslem “odkazy” je další velké množství webů)

<https://fcafa.com/>

<https://czechoslovak-squadrons.webgarden.cz/>

<https://www.276.cz/>

Smutnou ale přehlednou mapovou infografiku sestavenou na základě knihy “Mnozí nedoletěli” (*Loucký František: mnozí nedoletěli; Naše Vojsko, 1989*) nabízí tento odkaz:

<https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1ygk61ezfzf6EUWQP9J9xwG27dg&ll=38.685509760012025%2C19.59980446769208&z=2>

Podobné nástroje zobrazení (např. památníky, cvičiště, ulice pojmenované po čs. letcích v RAF atd.) můžete nalézt zde:

https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1GZrFEPu_YPrdmGkPw_2Z-8q34K4&ll=48.467668401070135%2C3.7226508816162873&z=6